15. Pohjoismainen matematiikkakilpailu

Tehtävien ratkaisuja

1. Olkoon A äärellinen kokoelma serllaisia koordinaattitason neliöitä, että jokaisen A:han kuuluvan neliön kärkipisteet ovat muotoa $(m,n), (m+1,n), (m,n+1)$ ja $(m+1,n+1)$ joillain kokonaisluvuilla m ja n. Osoita, että on olemassa sellainen A:n osakokoelma B, että B:hen kuuluu ainakin 25% A:n neliöistä, mutta millään kahdella B:n neliöllä ei ole yhteisiä kärkipisteitä.

Ratkaisu. Ratkaisun idea on jakaa kaikki kokonaislukuneliöt neljään joukkoon ja tutkia A:n neliöiden sijoittumista näihin joukkoihin.

Tutkitaan kaikkia neliöitä, joiden kärkipisteet ovat muotoa $(m,n), (m+1,n), (m,n+1)$ ja $(m+1,n+1)$. Väritetään nämä neljällä värillä seuraavan kuvan mukaisesti.

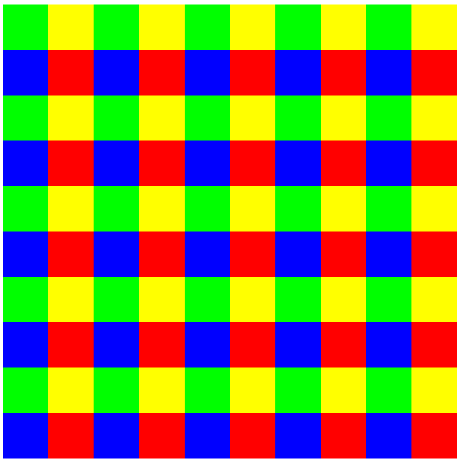

On jokin väri, jonka värisillä ruuduilla on vähintään 25% A:n neliöistä. Valitaan B:ksi ne A:n neliöt, jotka ovat tämän värisissä ruuduissa. Selvästikään B:n neliöillä ei ole yhteisiä kärkipisteitä.

2. Olkoon f rajoitettu reaaliarvoinen funktio, joka on määritelty kaikilla reaaliluvuilla ja joka toteuttaa kaikilla reaaliluvuilla x ehdon

$$f\left(x+\frac{1}{3}\right)+f\left(x+\frac{1}{2}\right)=f(x)+f\left(x+\frac{5}{6}\right).$$

Osoita, että f on jaksollinen. (Funktio f on rajoitettu, jos on olemassa luku L siten, että $|f(x)|<L$ kaikilla reaaliluvuilla x. Funktio f on jaksollinen, jos on olemassa positiivinen luku k siten, että $f(x+k)=f(x)$ kaikilla reaaliluvuilla x.)

Ratkaisu. Esitetään kaksi eri ratkaisua. Ensimmäinen perustuu algebralliseen manipulaatioon, toinen lineaaristen rekursioiden teoriaan.

1. ratkaisu (algebrallinen manipulaatio). Merkitään $g(x)=f(x/6)$. Nyt g on rajoitettu ja tehtävän yhtälö antaa

$$g(t+2)+g(t+3)=g(t)+g(t+5)$$

eli

$$g(t+5) = g(t+3) + g(t+2) - g(t).$$

Voidaan laskea, että kaikilla t pätee $g(t+12) - g(t+6) = g(t+6) - g(t)$. Sievennetään lauseketta $g(t+12)$ toistuvasti käyttämällä saatua yhtälöä. Merkitään yksinkertaisuuden vuoksi $a_n = g(t+n)$. Pätee

$$\begin{aligned}
a_{n+12} - a_{n+6} &= a_{n+10} + a_{n+9} - 2a_{n+6} \\
&= (a_{n+8} + a_{n+7} - a_{n+5}) + a_{n+9} - 2a_{n+6} \\
&= (a_{n+8} + a_{n+7} - a_{n+5}) + (a_{n+7} + a_{n+6} - 2a_{n+4}) - 2a_{n+6} \\
&= a_{n+8} + 2a_{n+7} - a_{n+6} - a_{n+5} - 2a_{n+4} \\
&= 2a_{n+7} - 2a_{n+4} - a_{n+3} \\
&= 2a_{n+5} - a_{n+3} - a_{n+2} \\
&= a_{n+3} + a_{n+2} - 2a_n \\
&= a_{n+6} - a_n.
\end{aligned}$$

Täten induktiolla

$$g(t+6n) - g(t) = n(g(t+6) - g(t)).$$

Koska g on rajoitettu, tulee päteä $g(t+6) - g(t) = 0$. Koska t on mielivaltainen, on g jaksollinen jakson pituudella 6. Täten f on jaksollinen jakson pituudella 1.

2. ratkaisu (lineaariset rekursiot).

Olkoon x jokin reaaliluku, ja merkitään $a_n = f(x + n/6)$ kaikilla kokonaisluvuilla n. Annettu ehto sanoo

$$a_{n+2} + a_{n+3} = a_n + a_{n+5}$$

eli

$$a_{n+5} = a_{n+3} + a_{n+2} - a_n.$$

Tämä on lineaarinen rekursioyhtälö, jonka karakteristinen polynomi on $x^5 - x^3 - x^2 + 1$. Tämä polynomi jakautuu tekijöihin helppojen nollakohtien avulla:

$$\begin{aligned}
x^5 - x^3 - x^2 + 1 &= (x-1)(x^4 + x^3 - x - 1) \\
&= (x-1)^2(x^3 + 2x^2 + 2x + 1) \\
&= (x-1)^2(x+1)(x^2 + x + 1).
\end{aligned}$$

Merkitään polynomin $x^2 + x + 1$ nollakohtia luvuin α ja β. (Nollakohdat ovat kompleksisia.) Lineaaristen rekursioiden teorian perusteella a_n on muotoa

$$a_n = c_1 + c_2 n + c_3(-1)^n + c_4\alpha^n + c_5\beta^n$$

joillakin luvuilla c_1, c_2, c_3, c_4 ja c_5.

Koska $x^3 - 1 = (x-1)(x^2 + x + 1)$, pätee $\alpha^3 = \beta^3 = 1$. Tästä nähdään, että

$$\begin{aligned}
a_{n+6} &= c_1 + c_2(n+6) + c_3(-1)^{n+6} + c_4\alpha^{n+6} + c_5\beta^{n+6} \\
&= c_1 + c_2(n+6) + c_3(-1)^n + c_4\alpha^n + c_5\beta^n \\
&= a_n + 6c_2.
\end{aligned}$$

Koska jono a_n on rajoitettu, tulee täten päteä $c_2 = 0$. Tästä seuraa $a_{n+6} = a_n$. Siis $f(x+1) = f(x)$ kaikilla x.

3. Määritä yhtälön

$$x^8 - x^7 + 2x^6 - 2x^5 + 3x^4 - 3x^3 + 4x^2 - 4x + \frac{5}{2} = 0$$

reaalisten juurten lukumäärä.

Vastaus. Yhtälöllä ei ole yhtäkään reaalista ratkaisua.

Ratkaisu. Ratkaisun idea on tehdä luvun x koosta erilaisia riippuen arvioita sen osoittamiseksi, että yhtälön vasen puoli on postiivinen.

Merkitään yhtälön vasemman puolen lauseketta funktiolla $f(x)$.

Nähdään heti, että $f(x) > 0$ kaikilla $x \leq 0$. Jos $x \geq 1$, niin $x^k \geq x^{k-1}$, joten $f(x) > 0$, kun $x \geq 1$.

Vaikein tapaus on $0 < x < 1$. Tätä varten kirjoitetaan $f(x)$ muotoon

$$f(x) = -x(1-x)(x^6 + 2x^4 + 3x^2 + 4x) + \frac{5}{2}. \qquad (1)$$

Pätee $x(1-x) \leq \frac{1}{4}$ (paraabelin $x(1-x)$ suurin arvo saavutetaan nollakohtien puolivälissä). Koska $x^6 + 2x^4 + 3x^2 + 4x < 1+2+3+4 = 10$, kun $0 < x < 1$, nähdään, että $f(x) > 0$ myös tässä tapauksessa.

Siis $f(x) > 0$ kaikilla reaaliluvuilla x.

Kommentti. Esityksen (1) voi keksiä seuraavasti. Jotta saamme osoitettua $f(x) > 0$, tulee osoittaa että

$$g(x) = x^8 - x^7 + 2x^6 - 2x^5 + 3x^4 - 3x^3 + 4x^2 - 4x$$

on vähintään $-5/2$, eli että $g(x)$ ei ole "kovin negatiivinen". Jos x on lähellä nollaa, niin kukin g:n termeistä on lähellä nollaa ja $g(x)$ on suunnilleen nolla. Samoin jos x on lähellä ykköstä, niin peräkkäiset termit kumoavat toisiaan ja $g(x)$ on suunnilleen nolla.

Nämä huomiot saa formalisoitua toteamalla, että 0 ja 1 ovat g:n nollakohtia. Täten $g(x)$ on jaollinen polynomeilla x ja $x - 1$, ja saadaankin

$$\begin{aligned} g(x) &= x(x^7 - x^6 + 2x^5 - 2x^4 + 3x^3 - 3x^2 + 4x - 4) \\ &= x(x-1)(x^6 + 2x^4 + 3x^2 + 4). \end{aligned}$$

(Kun x on lähellä nollaa, ensimmäinen tulontekijä on suunnilleen nolla ja $g(x)$ on tämän johdosta suunnilleen nolla, ja vastaavasti kun x on lähellä ykköstä on $g(x)$ toisen tulontekijän johdosta suunnilleen nolla.) Tämä antaa yhtälön (1).

4. Olkoon $ABCDEF$ kupera kuusikulmio, jossa kukin lävistäjistä AD, BE ja CF jakaa kuusikulmion kahdeksi nelikulmioksi, joiden alat ovat yhtä suuret. Osoita, että AD, BE ja CF leikkaavat toisensa samassa pisteessä.

Ratkaisu. Ratkaisun idea on tehdä vastaoletus, tutkia eri pinta-aloja ja tutkia saatavaa yhtälöryhmää.

Oletetaan, että AD, BE ja CF eivät leikkaa samassa pisteessä.

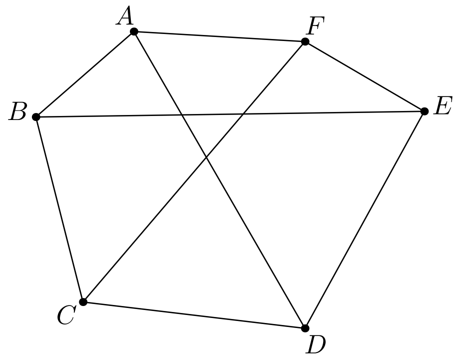

Merkitään leikkauspisteitä ja pituuksia seuraavan kuvan mukaisesti.

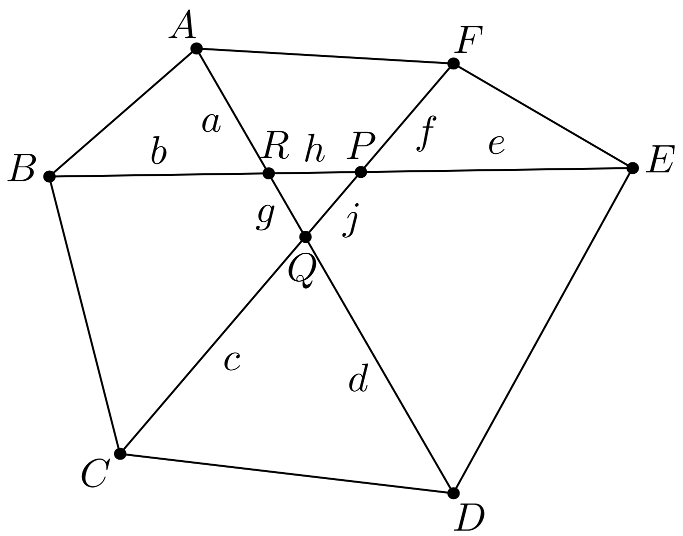

Huomataan, että kolmioiden ABR ja DER pinta-alat ovat samat: molemmat ovat puolet kuusikulmion alasta miinus nelikulmion $BCDR$ pinta-ala. Siis seuraavan kahden kolmion alat ovat yhtä suuret (kuva ei ole totuudenmukainen).

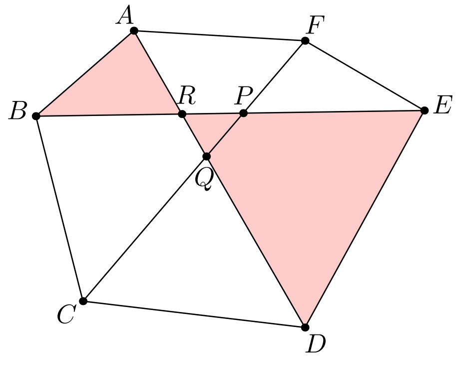

Toisaalta kolmion pinta-ala on $\frac{1}{2}\sin(\alpha)xy$, missä α on kolmion kulma ja x ja y sen viereisten sivujen pituudet. Täten

$$ab = (d+g)(e+h).$$

Symmetrisesti

$$cd = (a+g)(e+j)$$

ja

$$ef = (b+h)(c+j).$$

Kertomalla yhtälöt keskenään saadaan

$$abcdef = (a+g)(b+h)(c+j)(d+g)(e+h)(e+j).$$

Mutta oletuksen nojalla g, h ja j ovat kaikki positiivisia, ja oikea puoli on suurempi kuin vasen. Tämä ei käy. Siis AD, BE ja CF leikkaavat samassa pisteessä.